

Paushuize in Utrecht

De timmer- manszoon die paus werd

Het lijkt een sprookje: de zoon van een Utrechtse houtbewerker die paus wordt... In de 16de eeuw liet deze Nederlandse kerkvorst een huis bouwen in zijn geboortestad terwijl hij zelf in het buitenland verbleef. Het resultaat: Italiaanse allure in de binnenstad van Utrecht.

Tekst: Anne Wesseling Fotografie: Wim Lanser

Adrianus VI
was paus van
1522 tot zijn
dood in 1523.

Zachtrood, donkergroen, blauwgrijs; de warme kleuren vallen meteen op in de balzaal van Paushuize. En dan die geschilderde bloemen en vogels, de cherubijntjes – het is alsof je in een Italiaanse villa terecht bent gekomen. Maar dan wel met toevoegingen die van later datum moeten zijn, zoals het portret van een jonge koningin Wilhelmina en van een blond jongetje met blauwe ogen, in zulke heldere kleuren dat het lijkt of het gisteren geschilderd werd.

VOOR ADRIAAN

Paushuize staat op de hoek van de Pausdam en de Kromme Nieuwegracht, vlak achter de Dom. Het dankt zijn naam aan Adriaan Florisz., de zoon van een Utrechtse houtbewerker. Adriaan schopte het tot hoogleraar theologie in Leuven en gaf tijdens een diplomatieke missie in Spanje (hij was mentor van de jonge Karel V) opdracht om dit huis voor hem te verbouwen. Hij wilde er gaan wonen als zijn diplomatieke werk gedaan was, maar dat liep anders. Nadat hij in 1522 bij afwezigheid gekozen was tot kerkvorst, reisde hij naar Rome, waar hij in 1523 op 64-jarige leeftijd overleed. Dat is meteen het meest tragische detail uit de rijke geschiedenis van Paushuize: de opdrachtgever heeft zijn huis nooit gezien. In de volksmond bleef de link behouden: Paushuize.

HOOG BEZOEK

De vier salons op de bel-etage bieden een overzicht van de geschiedenis en het gebruik van Paushuize. In de Adriaan-salon hangen 18de-eeuwse schilderijen die verschillende episoden uit zijn leven verbeelden: aan tafel met andere geestelijken in Leuven, als adviseur van Karel V in Spanje en hoe hij als paus werd beëdigd, in Rome. De tweede salon is vernoemd naar Hortense, de vrouw van koning Lodewijk. Zij overnachtte hier in 1807 op doorreis naar Den Haag, toen Paushuize in gebruik was als chique logement. Er staat een borstbeeld van Hortense, die verlangend uit het raam lijkt te kijken (ze had naar het schijnt niet zo'n goed huwelijk). Met het mintgroene behang, de lila accenten en het zilveren theeservies is de

Het meest tragische detail: Paus Adrianus heeft zijn huis nooit gezien

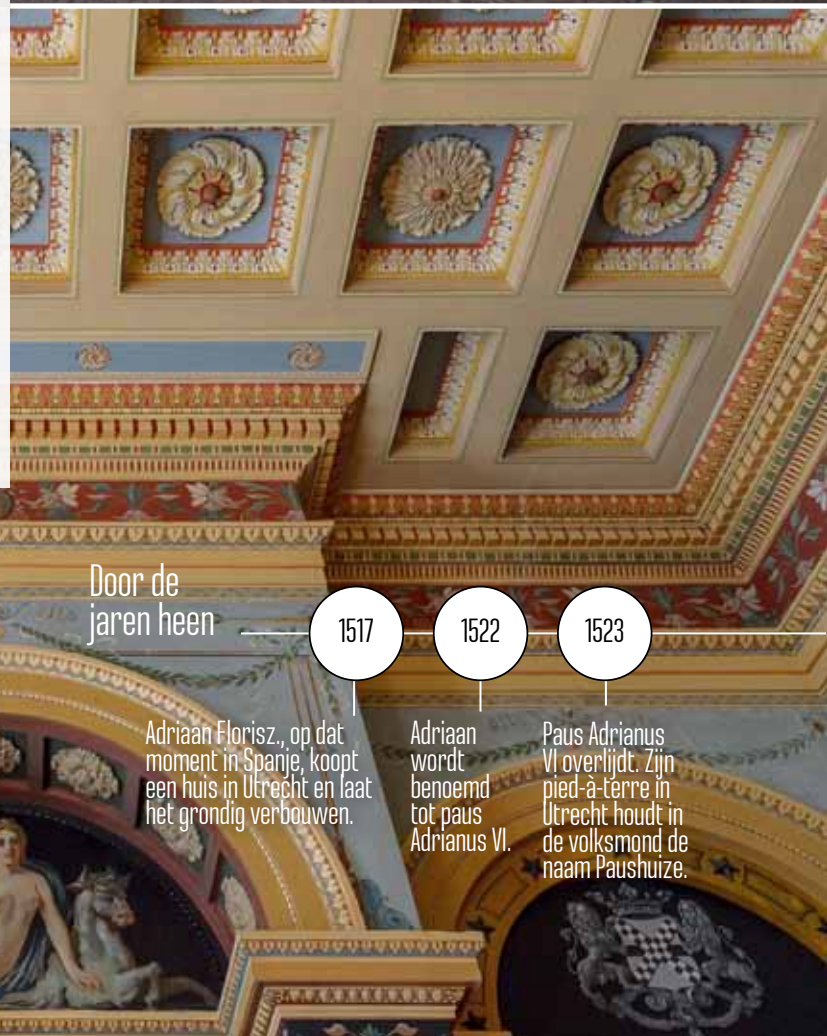

De paus die niet kon dansen

Adriaan Florisz. (Utrecht, 1459) studeerde theologie in Leuven en werd daar hoogleraar. Hij was de leermeester van de latere keizer Karel V, die hem onder meer op een diplomatieke missie naar Spanje stuurde. Zijn benoeming tot paus Adrianus VI in 1522 was een compromis (er moest bezuinigd worden, zo'n noordelijke kardinaal kon dat vast). Hij zou zelf gezucht hebben bij het nieuws en in het Rome van de Renaissance vond men het maar niets ('Een paus die leeft als een maagd en niet kan dansen!'). Maar Utrecht was trots en vierde feest met wedstrijden, gratis brood en vreugdevuren op de bruggen. Na de dood van de paus in 1523 behield zijn huis in de volksmond de naam die verwees naar de eerste Nederlandse paus: Paushuize. Meer lezen? 'De Nederlandse paus - Adrianus van Utrecht 1459-1523' door Twan Geurts, Uitgeverij Balans.

Door de jaren heen

1517

Adriaan Florisz., op dat moment in Spanje, koopt een huis in Utrecht en laat het grondig verbouwen.

1522

Adriaan wordt benoemd tot paus Adrianus VI.

1523

Paus Adrianus VI overlijdt. Zijn pied-à-terre in Utrecht houdt in de volksmond de naam Paushuize.

In de kelder van Paushuize bevindt zich de keuken.

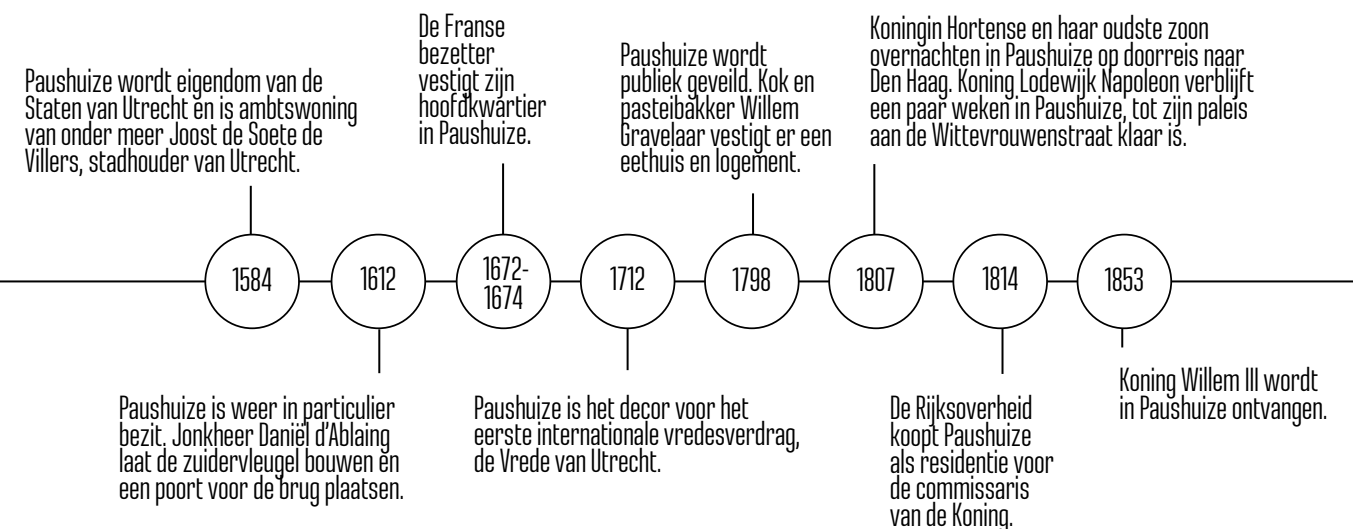

sfeer rustig en vriendelijk. De Van Tuyll van Serooskerken-salon is de officiële werkkamer van de commissaris van de Koning van Utrecht. Robuust, donker, met een imposante schouw, donkerblauwe stoelen en een bureau waaraan commissaris van Beek weleens zit te werken en (zo stel je je voor) met zwierige halen een handtekening zet onder officiële documenten. De laatste salon is vernoemd naar De Soete de Villers, stadhouder en gouverneur, die Paushuize als ambtswoning gebruikte. Een bijzondere ruimte die baadt in het licht. De grote schilderijen aan de wand zijn afkomstig uit de regentenkamer van het voormalige Diaconie Weeshuis in de Breedstraat. In de romantische landschappen staan gebouwen die je bekend zullen voorkomen. Is dat de Dom, daar tussen de mediterrane heuvels? En achter die zeilbootjes en paard en wagens, is dat de Jacobikerk?

GEHEIMZINNIGE TEKENS

Aan het eind van de tour door Paushuize wachten nog twee verrassingen. Om te beginnen de kelder. Op zich al een mooie plek, met zicht op het water van de Nieuwe-gracht (bruidsparen arriveren hier soms per boot, terwijl hun gasten op de brug staan te juichen). Maar de kelder biedt óók een blik op de fundamenteën. Door een glas-

plaat in de vloer is een stuk rioolbuis uit de 17de eeuw te zien en in een vitrine liggen archeologische vondsten. Voor nóg een bijzonder detail moet je veel trappen op, naar de zolder. Waar vroeger provinciale ambtenaren zaten te werken, staan nu moderne vergadertafels. Maar kijk eens naar de dikke plafondbalken, daar staan wonderlijke tekens op. Drie rondjes op de draagbalk, drie rondjes op de dwarsbalk, vier halve maantjes, herhaald op de balk eronder. Het is een inklekje in het bouwproces van de 16de eeuw. De dikke, houten balken (de oorspronkelijke!) werden elders op maat gezaagd. De maantjes, strepen en cirkels zijn zogeheten 'telmerken' waaraan bouwers en timmerlieden konden zien welke draagbalk bij welke dwarsbalk hoorde. Het is verleidelijk om met je vingers de groef van de maantjes en strepen te volgen, en dat mag. Je voelt je dan heel dicht bij de mensen die hier vijf eeuwen geleden stonden. Als je uit het raam kijkt, zie je net als zij de Domtoren.

In de balzaal zijn een jonge Wilhelmina en Willem-Alexander vereeuwigd.

FRANSE BRASPARTIJEN

Paushuize had eeuwenlang een spilfunctie in de stad. Je zou willen dat daar een film van was gemaakt, zodat je kon zien hoe het huis en de bewoners mee veranderden met de tijd. Het huis was regelmatig het toneel van braspertijen van de Fransen, er kwam koninklijke bezoek, er woonden losbandige jonkheren en er vonden bruiloften en diplomatieke conferenties plaats. De balzaal is een verhaal apart. Die werd later aangebouwd en gedecoreerd in Italiaanse stijl (de zogeheten Pompeiaanse stijl), overgeschilderd in neoclassicistische wit-met-goud en volgehangen met spiegels. Na 2010 werd hij gerestaureerd op basis van onder meer archief- en kleurhistorisch onderzoek. Onder de witte verf bleken geschilderde cherubijntjes te zitten, verdwenen schilde-

rijen werden teruggevonden en er kwam een portretje van prinses Wilhelmina-met-lang-haar tevoorschijn. In 2013, bij het bezoek aan Utrecht na zijn kroning, werd het portret van koning Willem-Alexander toegevoegd in de balzaal. Het werd geschilderd in dezelfde stijl als dat van zijn overgrootmoeder op de muur ertegenover. Op de zuil ernaast stond toen al een portret van een ander blond jongetje. Dat was Maris, het zontje van twee van de restaurateurs. Hij werd geboren in de tijd dat zij hier aan het werk waren en lag vaak op de achtergrond te slapen terwijl ze de lege plekken op de muren invulden.

ADRIANUS, EINDELIJK THUIS

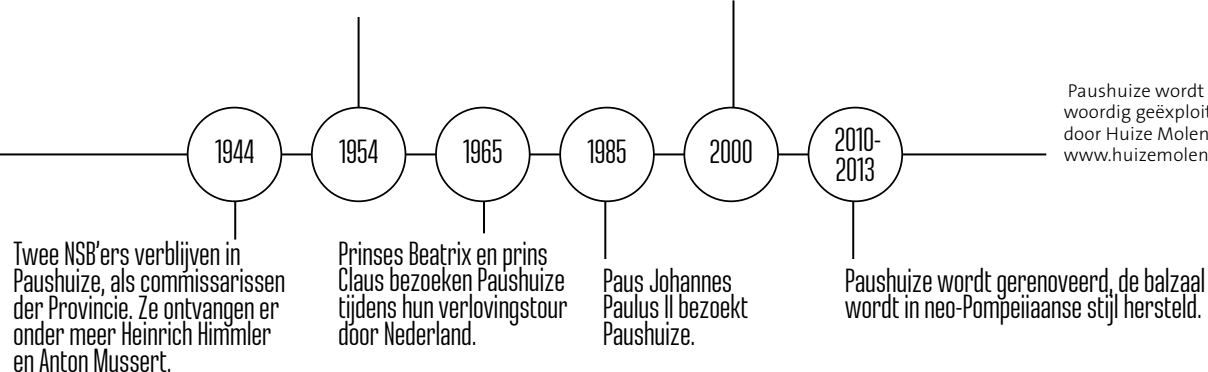
Maar de belangrijkste toevoeging vond plaats in 2015. Toen werd aan de gracht een standbeeld geplaatst van de man die in 1517 de grond kocht van de bisschop van Utrecht en opdracht gaf hier zijn toekomstige huis te bouwen: Adriaan Florisz. Hij staat er leunend op een staf, met geloken ogen, op een sokkel die net de grond niet raakt, alsof hij zweeft. Het voelt alsof hij na al die eeuwen eindelijk is thuisgekomen.

In Paushuize worden regelmatig rondleidingen gegeven. Kromme Nieuwegracht 49, Utrecht, www.paushuize.nl, www.openmonumentendagutrecht.nl

Paushuize wordt eigendom van de provincie Utrecht. Het is de functionele residentie van de Utrechtse commissaris van de Koning(in).

Prins Bernhard van Vollenhoven en Annette Sekreëve trouwen op 6 juli in de balzaal.

Paushuize wordt tegenwoordig geëxploiteerd door Huize Molenaar, www.huizemolenaar.nl

ZIEN, DOEN, EN BELEVEN IN UTRECHT

Paarse blik

In het oude stadscentrum van Amersfoort staat het Huis met de Paarse Ruiten, een monumentaal 18de-eeuws pand waar de Joodse tabakshandelaar, koopman en bankier Benjamin Cohen woonde. Het huis had een voorganger uit circa 1650, metselwerk in de zijgevel getuigt hiervan. Cohen breidde het huis zelf nog uit met een extra verdieping. Voorgevel en interieur werden vernieuwd in Lodewijk XVI-stijl. Zuidsingel 38, Amersfoort.

Licht en lucht

Het Hilversumse sanatorium Zonnestraal werd in 1926 ontworpen door architect Jan Duiker. Het was oorspronkelijk bestemd voor diamantslijpers met tuberculose, want veel licht en lucht was bevorderlijk voor het genezingsproces. Het gebouw is een goed voorbeeld van het Nieuwe Bouwen, met staalconstructies, wit stucwerk en grote ramen. De sterkste patiënten woonden in een boshuisje, waarvan er vijf bewaard zijn gebleven. Loosdrechtse Bos 17, Hilversum, www.zonnestraal.org, www.vvvgooivecht.nl

Dat lijkt wel Versailles...

In 1885 kocht de Amsterdamse bankier Hendrik van Loon Heidepark in Doorn. Zijn echtgenote Louise, die Engels chiquer vond, veranderde de naam in Hydepark. Hendrik liet een orangerie bouwen op het landgoed voor

zijn Zuid-Europese potplanten en bomen. Dit monument doet met zijn hoge boogramen, pilasters, lijsten, balustrades, koepels en rijke versieringen denken aan de Franse paleizen van Versailles. Eyecatcher is de beeldhouwde Flora op de middelste koepel, de Romeinse godin van bloemen en planten. Dribergsestraatweg 32-52, Doorn, www.orangeriehydepark.nl

Fietsroute Prins Willem III heet zo omdat deze prins in 1672 in de Oude Hollandse Waterlinie zijn hoofdkwartier vestigde. www.forten.nl

PER ROMEINSE PUNTER DOOR DE GRACHT

De Oude Rijn, die door Woerden stroomt, was ooit de noordgrens van het Romeinse rijk. De singels en het Kasteel van Woerden maakten na 1672 deel uit van de Oude Hollandse Waterlinie. Met twee schepen, een reconstructie van een Romeins vrachtschip en een Romeinse punter, wordt regelmatig gevaren over de Woerdense grachten. De excursie duurt circa anderhalf uur. €9,50/€6 (t/m 12 jaar) p.p. Reserveren is noodzakelijk via www.romeinsschipwoerden.nl.

Fundatie van Renswoude EEN HOGERE OPLEIDING VOOR 'SCHRANDERE' JONGENS

In het internaat van de Fundatie van Renswoude in Utrecht kregen 'élèves' hoger onderwijs in technische vakken. Pupillen wonen er niet meer, maar in de collegezaal wordt nog elk jaar vergaderd.

In 1754 overlijdt op 92-jarige leeftijd Maria Duyst van Voorhout, Vrijvrouw van Renswoude. Zij is de laatste telg van de vermogende familie Duyst, haar enig kind is jong gestorven. Het grootste deel van haar enorme vermogen laat zij na aan twee weeshuizen en aan een tehuis voor arme kinderen. Het is namelijk haar wens om 'schrandere' jongens een hogere opleiding te geven in kunstzinnige en technische vakken. Het kapitaal wordt ondergebracht in een fundatie die opleidingsinternaten opricht in Utrecht, Delft en Den Haag. De Utrechtse regenten geven opdracht om een prestigieus huis te bouwen naast het Agnietenklooster voor de 'élèves', zoals de leerlingen dan genoemd worden. Zij wonen er met een 'binnenvader' en 'binnenmoeder' en krijgen onderwijs in vakken als waterbouw, wiskunde en landmeetkunde. Sinds 1922 wonen er geen pupillen meer, maar in de geest van Maria van Duyst verstrekt de Fundatie nu beurzen aan talentvolle studenten.

Portrettengalerij

De Utrechtse steenhouwer Joan Verkerk ontwierp het gebouw met een strenge, hardstenen voorgevel en met een modieus interieur in de zwierige rococostijl uit het midden van de 18de eeuw. Door de eeuwen heen is het gebouw nauwelijks veranderd. De centrale gang is gedecoreerd met stucwerk waarin

attributen zijn verwerkt die bij de studievakken van toen horen. In het vroegere wiskundelokaal hangen aan de muur de regentenportretten die leerlingen hebben geschilderd als examenstukken. Het trappenhuis leidt onder meer naar een 18de-eeuwse keuken met inventaris, in het souterrain.

Overall schelpjes

Vanuit de centrale hal voert een eikenhouten trap naar de bel-etage met de regentenzaal. Het is een van de best bewaard gebleven rococo-interieurs in Nederland. Overall, zelfs op de spiegels en het plafond, zijn karakteristieke asymmetrische schelpmotieven aangebracht: rocailles. Boven de schouw prijkt een geschilderd portret van Maria Duyst van Voorhout. In de ingebouwde wandkasten zijn 18de-eeuwse tafelserviezen van Chinees porselein uitgesteld. Het meubilair is grotendeels uitgevoerd in de uitbundige rococostijl. Boven een commode, prijken in een vergulde lijst de wapens van de heren regenten.

Nog elk jaar vindt in de collegezaal de 'vergadering van regenten' plaats, waarna het gezelschap in de regentenzaal dineert met het 18de-eeuwse tafelservies. Heel voorzichtig, waarschijnlijk. **Agnietenstraat 5, Utrecht, www.fundatievanrensoude-utrecht.nl**

De ingelijste wapens van de heren regenten hangen in de regentenzaal.

Tekst: Jaqueline van Santen. Foto's: Ronald Tillemans

Meer zien

Familiekasteel

Kasteel de Haar in Haarzuilens is een romantisch zomerverblijf uit 1890-1910 van de familie Van Zuylen van Nijvelt van de Haar. Het kasteel is ingericht met authentieke meubelen, vloerkleden en wandtapijten, kunst en antiek. www.kasteeldehaar.nl

Het huis van de architect

Op een binnenterrein in Utrecht staat het Huis van licht en lucht van architect Mart van Schijndel. Hij ontwierp zelf ook

de meubels, zoals de Driepuntskruk, de Zevenstoel, de Schragentafel en de stapelstoel Fulfil. Na zijn overlijden in 1999 is een stichting opgericht om het Van Schijndelhuis in stand te houden. Rondleiding via www.martvanschijndel.nl

Fotografie: G.J. Dukker, Ronald Tillemans